

**ADİL YARGILANMA HAKKINA
ERİŞİM DERNEĞİ**

BM 2025 Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM)

Kapsamında Hazırlanan Türkiye Raporu ve Tavsiyeler

ADİL YARGILANMA HAKKINA ERİŞİM DERNEĞİ (AYHED)

Ekim 2024

Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneği

"Adalet, hakikat arayışıdır."

www.ayhed.org.tr

info@ayhed.org.tr

Kayalıbağ Mah. Turhan Cemal Beriker Bulvarı Ziya Algan İşm. K:1 No:206 Seyhan-ADANA

BM 2025 Evrensel Periyodik İnceleme Mekanizması (EPİM) Kapsamında Hazırlanan Türkiye Raporu ve Tavsiyeler

ADIL YARGILANMA HAKKINA ERİŞİM DERNEĞİ (AYHED)

Ekim 2024

AYHED; farklılıkları gözetmeksizin tüm bireylerin adalete eşit erişime sahip olduğu ve temel insan haklarından yararlandığı daha adil, eşitlikçi, hukukun üstünlüğünün hakim olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayatın her alanında yaygınlaştırıldığı insan haklarına saygı duyulan ve korunan bir toplumun gelişimine katkıda bulunmak için mücadele eden Sivil Toplum Kuruluşu

AYHED; farklılıkları gözetmeksizin tüm bireylerin adalete eşit erişime sahip olduğu ve temel insan haklarından yararlandığı daha adil, eşitlikçi, hukukun üstünlüğünün hakim olduğu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin hayatın her alanında yaygınlaştırıldığı insan haklarına saygı duyulan ve korunan bir toplumun gelişimine katkıda bulunmak için mücadele eder.

GİRİŞ

1. Adil Yargılanma Hakkına Erişim Derneği (AYHED), Türkiye’de 2019 yılında kurulmuş olup, Kadın/çocuk /LGBTİ+lar, Engelliler, Mülteciler, mahpuslar ve İnsan hakları hukuku bağlamında hak ve özgürlükleri ihlal edilen kesimlere ve İnsan hakları savunucularının korunmasına yönelik adli ve hukuki çalışmaların yanı sıra insan hakları ihlallerine karşı mücadele eden yerel insan hakları örgütlerine yönelik güçlendirme çalışmalarını yürütmekte ve adalet erişim ve adil yargılanma haklarının hayata geçmesi için çaba göstermektedir. AYHED, kurulduğu günden bugüne Türkiye’nin bir çok cezaevinin bulunduğu yerlerdeki gönüllü üye Avukat Ağı ile cezaevlerinde hak ihlallerine ilişkin başvurular almakta, mahpuslara hukuki destek sunmaktadır.
2. Bir önceki 2020 yılı 3. Döngü Evrensel Periyodik İnceleme’de Alıkonulma Koşulları başlığı altında verilen 45.140 nolu “**Alıkonulma yerlerinin izlenmesinin yoğunlaştırılması ve işkenceye sıfır tolerans politikası uyarınca her türlü işkence ve kötü muamele iddialarına dair tarafsız soruşturmaların yürütülmesinin sağlanması**” tavsiyesine odaklanmaktadır. 3. Döngüden sonraki tarihte Cezaevlerinde Alıkonulma şartlarında ve Ceza İnfaz sisteminde olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. 15.04.2020 tarihli ve 31100 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 7242 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Koronavirüs Tedbirleri) ile değişiklikler yapılmış ve hükümlünün iyi hal değerlendirmesindeki kurallarda değişikliklere gidilerek iyi hale dair şartlar sıkılaştırılmıştır. Bu yasaya bağlı olarak Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan ve 29 Aralık 2020 günü Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Gözlem ve Sınıflandırma Merkezleri İle Hükümlülerin Değerlendirilmesine Dair Yönetmelik ile Cezaevleri İdare ve Gözlem Kurulları kurularak Mahpusların Koşullu salıverilmeleri hakkında değerlendirme kararları verilmiştir. Bu değerlendirme kararları ile “keyfi” kanunilik ilkesine aykırılık ve mahpusların suç tiplerine göre ayrımcılığı ihlal eden kararlar verilmiştir.

YÖNETİCİ ÖZETİ:

3. **Bu sunumda Türkiye’de Ceza İnfaz yasasının değişikliği ve buna bağlı olarak çıkarılan Yönetmelikle oluşturulan İdari ve Gözlem Kurullarının organizasyon yapısına bağlı olarak Türkiye hapishanelerinde İnfaz uygulamasında belirlenen temel ilkelere aykırı bir şekilde ayrımcılık vasağının ve kanunilik ilkesinin ihlal edildiği ve siyasi mahpusların iyi halli olsalar dahi çeşitli bahanelerle Koşullu salıverilme hakkından faydalanmadıkları saha çalışmalarımızda görülmüştür. AYHED, Türkiye’deki, 25 kişilik Gönüllü Avukat AĞ’ı; Diyarbakır, Çanakkale, Gaziantep, Yozgat, Karabük, İstanbul, Afyon, İzmir, Ankara, Tekirdağ, Bolu, Elazığ illerinde bulunan cezaevlerinde gerek bizzat birebir ziyaretler gerekse mahpus vekillerinden ve Yargı Kurumlarından aldığı birinci elden topladığı veriler neticesinde; Türkiye Cezaevlerinde İnfazı tamamlandığı halde soyut ve keyfi gerekçelerle Koşullu Salıverilme hakkından faydalandırılmayan mahpusların hukuki durumlarını, verilerini ve İdari ve Gözlem Kurulları kararları ile bu kararların Ayrımcılık ve Kanunilik ilkelerinin ihlali temelinde Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği hakkının ihlaline ve Hukukiliğine ilişkin değerlendirmelere ve çözüm önerilerine odaklanmaktadır.**

CEZANIN İNFAZINDA KOŞULLU SALIVERİLMEDE İYİ HALİN ARANDIĞI DURUMLAR ve YASAL MEVZUAT

4. Yürürlükteki İnfaz Kanunu’nun “Hükümlülerin değerlendirilmesi ve iyi hâlin belirlenmesi” başlıklı 89. maddesi bugün itibarıyla şöyledir: “(1) Hükümlüler, ceza infaz kurumlarında buldukları tüm aşamalarda, ceza infaz kurumlarının düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara uyup uymadığı, haklarını iyi niyetle kullanıp kullanmadığı, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirip getirmediği, uygulanan iyileştirme programlarına göre toplumla bütünleşmeye hazır olup olmadığı, tekrar suç işleme ve mağdura veya başkalarına zarar verme riskinin düşük olup olmadığı hususlarında idare ve gözlem kurulu tarafından iyi hâlin belirlenmesine esas olmak üzere en geç altı ayda bir değerlendirmeye tabi tutulur. (2) Birinci fıkra uyarınca yapılacak değerlendirmede, infazın tüm aşamalarında hükümlülerin katıldığı iyileştirme ve eğitim-öğretim programları ile spor ve sosyal faaliyetler, kültür ve sanat programları, aldığı sertifikalar, kitap okuma alışkanlığı, diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri ve dışarıyla olan ilişkileri, işlediği suçtan dolayı duyduğu pişmanlığı, ceza infaz kurumu kuralları ile kurum bünyesindeki çalışma kurallarına uyumu ve aldığı disiplin cezaları dikkate alınır.”

AYHED GÖNÜLLÜ AVUKAT AĞ’I TARAFINDAN TESPİT EDİLEN İDARE VE GÖZLEM KURULU KARARLARINA İLİŞKİN BAZI ÖRNEKLER;

5-Diyarbakır 1 nolu Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda 9 yıl hapis cezası almış olan siyasi mahpus hükümlü ile ilgili İdari ve Gözlem Kurulu değerlendirmesi: “ Mektup okuma birimince başka cezaevlerindeki aktif örgüt üyesi olanlarla mektuplaştığının tespit edildiği, telefon birimi kayıtlarına göre ceza infaz kurumundan “bu kafirler sonradan bir şeyler çıkarıyorlar, cezanı bitiyor seni çıkarmıyorlar” şeklinde bahsettiğinin tespit edildiği, salıverilmesi halinde örgütsel faaliyetlerde bulunabileceği, toplumla bütünleşmeye hazır olmadığı, iyileştirme çalışmalarına devam edilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.” **denilmiştir.**

6-Çanakkale E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu’nda 8 yıl 9 ay hapis cezası almış olan hükümlünün 6 ay erteleme karar gerekçesi: “7242 sayılı Yasa ile 5275 sayılı Kanunun değiştirilmesini müteakip hükümlünün değişikliklerin terör suçlarını kapsamadığını bilmesine rağmen müddetnameye itiraz dilekçesi verdiği, infaz hâkimliğine şikâyette bulunduğu, boşandığı eski eşini ziyaretçi listesine yazdırmak istediği, kabul edilmeyince infaz hâkimliğine şikâyet ettiği, itirazlarının reddedildiği, infaz bürosunda görevli personelin dilekçelerini göndermediği iddiasıyla savcılığa suç duyurusunda bulunduğu, soruşturmada KYOK verildiği, hükümlünün Anayasada tanımlanan dilekçe hakkını kötüye kullandığı, suistimal ettiği.”

7-Yozgat 1 Nolu T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda müebbet hapis cezası almış olan hükümlünün 3 ay erteleme gerekçesi: "Abdullah Öcalan ile alakalı soruyu kimseyi değerlendirme durumunda olmadığını, sadece kendisiyle alakalı sorulara cevap vereceğini, "Abdullah Öcalan vatan haini midir?" sorusuna kendisi ile ilgili yorum yapacağını, çıkması durumunda hayat enerjisinin düşük olduğu, tutum ve davranış değişikliğine ilişkin motivasyonunun düşük olduğu,,, hükümlünün tarafsız koğuşa geçmek için herhangi bir dilekçesinin bulunmadığı..."

8. Karabük T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 14 yıl 39 ay hapis cezası almış olan hükümlünün 3 ay erteleme karar gerekçesi: "Hükümlünün sorun çözme becerilerinin sınırlı olması, düzenli bir aile ve sosyal çevreye sahip olmaması, temel eğitim kurslarına, manevi rehberlik birimi tarafından yürütülen kurs, eğitim, koğuş dersi ve ahlak eğitimi gibi programlar ile rehberlik çalışmalarına katılmaya yönelik çaba ve istekliliğin düşük olduğu..."

9. Sincan Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda müebbet hapis cezası almış olan hükümlünün 6 ay erteleme karar gerekçesi: "Koğuştaki aramalarda gardiyanların işini kolaylaştırmamak, hakkında örgüt propagandası ve örgüt üyeliği iddiasıyla soruşturmaların bulunması, kurul toplantısına katılmamak ve cezaevi tarafından sunulan iyileştirme programlarına katılmamak."

10. Bolu F tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda müebbet hapis cezası almış olan hükümlünün 6 ay erteleme karar gerekçesi: "Gündüz saatlerinde odanın aydınlatma ışıklarının gereksiz olarak yandığı görülerek hükümlünün tasarruf tedbirlerine riayet etmediği, haklarını iyi niyetle kullanmadığı."

11. Elazığ T Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 6 yıl 3 ay hapis cezası almış olan hükümlünün 3 ay erteleme karar gerekçesi: Her ne kadar hükümlü hakkında hazırlanan gözlem raporları olumlu olsa da, her ne kadar son 3 ay içerisinde disiplin suçu gerektirecek bir eylemi olmasa da hükümlünün pkk bir terör örgütüdür diye söyleminden uzak durması, hiç tanımamış gibi davranması, suçu inkar yoluna gitmesi, işlediği suçtan pişmanlık duymaması, hükümlünün gelişimine katkı sağlayamadığı, bu haliyle suç algısının oluşmadığı tespit edilmiştir."

12. Şakran Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda 15 yıl 30 ay 15 gün hapis cezası almış olan hükümlünün 8 ay erteleme karar gerekçesi: "Okur yazar olmadığı, milli, dini günlerdeki tören ve anma programlarına kurumda bulunduğu süre zarfında hiçbir etkinliğe katılım sağlamadığı, kurum kütüphanesinden faydalanmadığı, manevi rehberlik birimi tarafından yürütülen kurs, eğitim, koğuş dersi ve ahlak eğitimi gibi programlar ile rehberlik çalışmalarına katılım sağlamadığı."

DEĞERLENDİRME

AYRIMCILIK YASAĞININ İHLALİ:

13. 7242 sayılı Kanunla bir yandan iyi hal şartları sıkılaştırılırken bir yandan da bazı suç tipleri (**adli suçlar**) yönünden açık cezaevine daha erken ayrılma, açık cezaevinden izne ayrılma gibi konularda da bir dizi değişiklik yapılarak pek çok hükümlü cezaevinden topluca ve hızla tahliye edilmiştir. Bu suç tipleri açısından büyük çoğunlukla iyi halli olup olmadığına bakılmaksızın tahliye şansı tanınırken, özellikle de anayasal suçlar başta olmak üzere bazı suç tipleri (**siyasi suçlar**) yönünden de iyi hal şartları sıkılaştırılarak cezaevinden ayrılmanın zorlaştırıldığını ve cezanın infaz boyutuyla ağırlaştırıldığını, yani böylece mahpuslar arasında eşit bir yaklaşım sergilenmeyerek bazılarının ön yargılı davranıldığını bazılarının ise yeniden suç işleyip işlemeyeceği konusunda kayıtsız kalındığını söylemek mümkündür. Tarafımızca yapılan tespitler ve elde edilen İdare ve Gözlem Kurulları kararları incelendiğinde İnfaz hukukunda temel ilke olan **EŞİTLİK ilkesinin** göz önünde bulundurmadığı ve siyasi mahpuslara karşı ayrımcı uygulama yapıldığı açıktır.

KANUNİLİK İLKESİNE AYKIRILIK;

14. İdare ve Gözlem Kurulu kararlarında Mahpusun kendisi ile aynı suç tipi nedeniyle hükümlü bulunan kişilerle aynı koğuştaki yasada olmayan tanımlama ile taraflı koğuştaki gerekçeleri ileri sürülmüştür. Ancak 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin infazına ilişkin kanunun 23. ve 24. Maddelerinde mahpusların kuruma alınırken gruplara sınıflandırmasını düzenlemiştir. Bu sınıflandırmaya göre " Terör suçları" diye ayrı sınıflandırma yapılmış ve aynı suç tiplerinde bulunan mahpusların aynı cezaevi ve bu suç tipleri için ayrılmış aynı koğuşlarda kalması yasal zorunluluktur. Hangi mahpusun hangi koğuştaki ve hangi mahpusla kalacağı Cezaevi İdaresinin takdirindedir. Cezaevi idaresi yasal zorunluluk olarak aynı suç tiplerinde olan mahpusları aynı koğuşlarda kalmaları yönünde karar verirken ve her zaman bu kararı değiştirebilecekken, İdare ve Gözlem Kurulu, koşullu salıverilme değerlendirmelerinde mahpusun kendisi ile aynı suç tiplerinde olan mahpuslarla aynı koğuştaki "taraflı" koğuştaki gerekçesi ile olumsuz değerlendirmelerde bulunmaktadır. Türk Ceza İnfaz sisteminde cezaevi idaresi işleyişinde taraflı koğuş diye bir sistem bulunmamaktadır. Bu değerlendirme "keyfi" bir değerlendirme olup Kanunilik ilkesine açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

15. Hükümlünün hapis hane düzenine uyum sağlamadığı gibi bir gerekçeyle iyi halin verilmediği bir durumda hükümlünün hangi sebeple somut olarak uyumsuz hal sergilediğinin ortaya konulması gerekçe ilkesinin bir gereğidir. Eğer somut bir sebep yok ise verilen karar takdir yetkisi olarak değil, hukuka aykırılık olarak tanımlanmalıdır. Türk yasal mevzuatına göre Tüm adli ve idari kararların gerekçeli olması zorunluluktur. **Mahpusun, hüküm aldığı asıl suçun yargılama konusu yapıldığı Ceza yargılamasında etkin pişmanlık hükümlerinden faydalanmamış olması "iyi halli olma kriterleri arasında**

sayılmamış “ olmasına rağmen, İdare ve Gözlem Kurulunun Koşullu salıverilme red kararlarında bu gerekçeyle dayanması “keyfi bir tutum” olup kanunilik ilkesine aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca iyi halli olup Koşullu salıverilme hakkı kazanmış mahpusun tahliye edileceği sırada **“örgütten ayrıldığına veya pişman olduğuna dair yazılı dilekçe vermesinin istenmesi” iyi halli olma kriterleri arasında sayılmamış** olup bu gerekçe ile mahpusun tahliye edilmemesi kanunilik ilkesine açıkça aykırılık teşkil etmektedir.

16. Adalet Bakanlığının 12 Haziran 2024 tarihinde açıkladığı verilerde; 2024 yılında İdare ve Gözlem Kurulları tarafından iyi halli bulunarak salıverilen hükümlü sayısının 119 bin olduğunu, iyi halden tahliye talebi reddedilen 8.521 hükümlü olduğunu açıklamıştır. Ancak Adalet Bakanlığı'nın 1 Temmuz 2024 tarihli verilerine göre Türkiye hapishanelerinde tutulan insan sayısı 342 bin 526'dır ve bu sebeple Bakan'ın açıkladığı sayının doğru olması mümkün görünmemektedir. Bu sebeple Bakan'ın toplantıda “%94 oranında kararların olumlu olduğunu görüyoruz” demesi de bir anlam ifade etmemektedir. İnsan Hakları Derneği, 1 Haziran 2024'te açıkladığı bir yıllık hapishane raporunda Yönetmeliğin uygulanmaya başlandığı tarihten, 2023 yılı sonuna kadar en az 426 mahpusun tahliyelerinin belli periyotlarla engellendiğini açıklamıştır.

TAVSİYELER ;

17. Öncelikle **adli suçlar ile siyasi suçlar arasındaki koşullu salıverme ve denetimli serbestlik hükümleri farkları kaldırılmalıdır.** Ayrıca infazın Kanunda tanımlanan amaçları sağlanmak isteniyorsa adli suçluların kalabalık koğu, sosyal faaliyet, görüntülü görüşme gibi faydalandığı tüm olanaklar siyasi suçlar için de ayrımsız uygulanmalıdır. Siyasi suçların yüksek güvenli hapishanelerde tecrit koşulları sonlandırılmalıdır.

18. İyi halin belirlenmesi amacıyla kurulan Cezaevleri İdare ve Gözlem Kurullarında Savcı yer almamalı, tamamen idari bir yapıya dönüştürülmeli, **ayrıca Baro ve İnsan Hakları Örgütlerinden temsilciler de bu kurulda yer almalıdır.**

19. İdare ve Gözlem Kurulu'nun iyi halin belirlenmesine ilişkin yapacağı görüşmeye eğer istiyorsa hükümlünün avukatının katılımına imkan sağlanmalıdır.

20. **İyi hale ilişkin verilen rapora karşı İnfaz Hakimliğine ve Ağır Ceza Mahkemesine itiraz yollarından sonra İstinaf ve Temyiz gibi kanun yollarına da başvuru imkanı getirilmeli,** tüm hapishanelerde eşit bir uygulama olması için öncelikli olarak incelenecek dosyalar olarak Yargıtay incelemesinden tüm bu kararlar geçmelidir.

21. **Kanuna 2020 yılından sonra getirilen ve belirsiz, yoruma açık ifadeler taşıyan kriterler kaldırılmalı,** 2020 yılından önceki (cezaevinin düzen ve güvenliği amacıyla konulmuş kurallara içtenlikle uymak, haklarını iyi niyetle kullanmak, yükümlülüklerini eksiksiz yerine getirmek, toplumla bütünleşmeye hazır olmak) kriterlere geri dönülmelidir.

22. Kriterler ne olursa olsun, İdare ve Gözlem Kurulundaki kişilerin kendi siyasi görüşleri, ön yargıları gibi subjektif tutum içerir kanaatlerine göre karar verilmemeli, Adalet Bakanlığı idari bir yapı olan bu kurulun kararlarını sürekli denetlemelidir.

23. Özellikle de **siyasi suçlar yönünden suçu kabul etmeye, pişmanlık duymaya zorlayan sorulara kurulda yer verilmemeli,** kurullar siyasi mahpusların hapishanede daha uzun süre tutulması için kurulmuş özel bir mahkeme gibi çalışmamalıdır.

24. **Mahpusların hastalığı ve yaşı gibi özel sebepler de iyi hal belirlenirken değerlendirilmeli,** iyi hal belirlenmesi ve koşullu salıvermenin uygulanmaması hasta mahpusların sağlığa erişim hakkı önünde yeni bir engel teşkil etmemelidir.

ADİL YARGILANMA HAKKINA ERİŞİM DERNEĞİ

